

УДК: 378:37

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-1-98-104

Ю. В. Смаковський,
старший викладач
(Бердянський державний педагогічний університет)
yusmak45@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Анотація

У статті автор розкриває зміст та організацію проведеного констатувального експерименту щодо формування педагогічної культури майбутніх учителів засобами духовної музики. Науково обґрунтовує критерії, показники та рівні сформованості означеної проблеми. Аналізує результати констатувального експерименту та формулює відповідні висновки.

Ключові слова: педагогічна культура, констатувальний експеримент, етапи експерименту, критерії та показники, рівні, майбутні учителі музики, професійна підготовка.

Summary

In the article the author has reveals the content and organization of diagnostic experiment conducted on the formation of the pedagogical culture of future teachers by means of spiritual music.

Key words: pedagogical culture, diagnostic experiment, stages of experiment, criteria and indicators, levels, future teachers of music, professional training.

Постановка проблеми. Проблема формування педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва набуває особливої актуальності в контексті пріоритетів і основних напрямків реформування вищої освіти. Ураховуючи зростаючу потребу суспільства у високоосвічених і свідомих учителях музичного мистецтва, вирішення проблеми формування їх педагогічної культури, набуття умінь і навичок творчої діяльності у сфері духовної музики стає соціально значущим.

В Україні важливість цієї проблеми підтверджується активним процесом реформування системи освіти, який розпочався прийняттям Закону України “Про вищу освіту” (№ 1556 – VII від 01.07.2014 р.); Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти”. Прийняті закони та відповідні чинні нормативні документи України сприятимуть переходу до якісної професійної підготовки; подальшому розвитку наукових досліджень в музично-педагогічній галузі, зорієнтованих на зростання особистості під час формування педагогічної культури і спрямованість кваліфікації випускників на відповідність міжнародному та європейському рівнів.

Музично-педагогічна культура – система, в якій інтегруються музичні та педагогічні знання, уміння і навички, що матеріалізуються в музичному навчанні й вихованні дітей на основі художньо-педагогічного спілкування [3, с. 7].

Проблема формування педагогічної культури майбутніх учителів є не новою, але досить складною і багатогранною, тому в сучасних умовах

оновлення й реформування системи освіти є досить актуальною й гострою.

Аналіз досліджень і публікацій. У масиві досліджень з проблеми професійно-педагогічної підготовки вчителя (Л. Арчажникова, І. Багаєва, С. Грозан, М. Елькін, І. Зязюн, Т. Іванова, С. Іващенко, Ю. Казаков, В. Лозова, О. Маркова, Н. Сегеда, М. Фалько та ін.) важливе значення надаємо розробкам з теорії педагогічної культури (Л. Воротняк, О. Гармаш, В. Гриньов, В. Міshedченко, М. Пічкур, О. Растригіна, О. Рудницька, Т. Сидоренко, Т. Ткаченко, С. Чорна та ін.).

Натомість, у системі вищої професійної освіти, незважаючи на наявний позитивний педагогічний досвід, проблема формування педагогічної культури майбутніх учителів засобами духовної музики дотепер залишається теоретично та практично актуальною й вимагає подальшої наукової розробки.

Мета статті полягає в розкритті організації та змісту констатувального експерименту з формування педагогічної культури майбутніх учителів засобами духовної музики, що проводився у вищих навчальних закладах України.

З метою визначення сучасного стану сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовних творів було здійснено констатувальний експеримент. У ньому брали участь 352 студенти 1-4 курсів напряму підготовки 6.020204 Музичне мистецтво Бердянського державного педагогічного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

План реалізації дослідно-експериментальної роботи передбачав послідовність, взаємопов’язаність і взаємозалежність кількох етапів дослідження, на кожному з яких вирішувались певні завдання, застосовувались педагогічні методи і прийоми. Нами визначено чотири етапи проведення констатувального експерименту, в ході яких вирішувались такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз документації (освітні стандарти, навчальні та робочі програми з підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, оновлених програм з музики ЗНЗ) з метою визначення ступеня наповненості їх змісту питаннями щодо завдань формування педагогічної культури студентів-музикантів засобами духовної музики.

2. Визначити критерії, показники та рівні сформованості педагогічної культури студентів-музикантів засобами сакрального музичного мистецтва.

3. З’ясувати сучасний стан сформованості педагогічної культури вчителів музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів за допомогою різних методів педагогічного спостереження.

4. Здійснити діагностику рівнів сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами сакральних музичних творів відповідно до розроблених критеріїв та їх показників.

З метою визначення обсягу включених до навчальних планів дисциплін, які забезпечують формування педагогічної культури студентів засобами духовної музики й місця релігійно-духовного навчання та виховання у навчальному процесі педагогічних вищих навчальних закладів, ролі

міждисциплінарного синтезу у формуванні педагогічної культури майбутніх учителів музики, нами здійснено теоретичний аналіз державних документів, навчальних планів і програм, підручників, навчальних посібників для ВНЗ тощо.

У Державному стандарті підготовки бакалаврів стверджується, що ОКХ є документом, “у якому узагальнюється зміст вищої освіти, тобто відображаються цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначається місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих властивостей та якостей” [2, с. 6].

В аспекті проблеми нашого дослідження є важливою представлена в стандарті вищої освіти система виробничих функцій з типовими задачами діяльності, якими повинен оволодіти випускник вищого навчального закладу. Вони охоплюють усі напрями підготовки фахівця і є фундаментом для формування педагогічної культури студентів засобами духовної музики, зокрема: дослідницька (підготовка до проведення дослідницької роботи, застосування історичної практики і теоретичних концепцій музичної інтерпретації); навчально-виховна (здійснення діагностики рівня фахової підготовки та індивідуальних особливостей студента, вдосконалення професійного рівня, застосування музично-слухових уявлень); організаційно-методична (організація комплексного виховання музиканта, застосування міждисциплінарних взаємодій, організація репетиційного процесу та концертної діяльності, організація начального процесу в спеціалізованих мистецьких навчальних закладах); навчальна та просвітницько-комунікативна (забезпечення засвоєння студентами знань, умінь і навичок з навчальних дисциплін; вивчення та пропаганда творів музичного мистецтва; збереження та оновлення музично-культурного середовища; створення морально-психологічного клімату в колективі, умов для самовираження особистості на рівні, відповідному її можливостям; підтримання комунікативності в навчальному процесі); музично-творча (здійснення репетиційного процесу та самостійної роботи студентів, створення спільно з партнерами оригінального продукту виконавського мистецтва для задоволення потреби людини в музично-естетичній насолоді; концертне виконання музичного твору, підвищення рівня професійної підготовки); контрольна (перевірка та аналіз результатів навчальної діяльності студентів; підтримка необхідного професійного рівня, удосконалення професійної майстерності) [2, с. 18-25].

У процесі проведення експериментальної роботи ми використовували інформацію багатьох дисциплін, які вивчаються студентами на факультетах мистецького спрямування, виходячи з того, що “навчальний процес необхідно будувати на міжпредметному ґрунті, оскільки міжпредметні зв'язки мають великий творчий потенціал (В. Максимова), а перенос інформації з одного предмета на інший є творчим актом (І. Лернер)” [4, с. 9].

З метою вивчення змісту формування педагогічної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі навчання у вищих педагогічних закладах України нами проаналізовано навчальні плани та робочі програми тих курсів, які, на нашу думку, мають потенційні можливості для використання культуротворчого потенціалу духовної музики. У межах нашого дослідження ми опиралися на дисципліни циклу професійної і практичної підготовки з акцентуванням певних блоків їх змістових модулів, які сприяють формуванню

компонентів педагогічної культури студента-музиканта:

- “Історія світової музики” (зарубіжної та російської): знати музично-історичні процеси від Середньовіччя до сучасності, вільно орієнтуватися в художньо-естетичних та стильових особливостях музики різних країн і народів, духовні твори західноєвропейських та російських композиторів;

- “Історія української музики”: знати музично-історичні процеси від Середньовіччя до сучасності, вільно орієнтуватися у художньо-естетичних та стильових особливостях національної музики, духовні твори українських композиторів;

- “Аналіз музичних творів”: уміти аналізувати музичні твори, їх структуру і форму, музичне мислення, основи формотворення в духовній музиці;

- “Хорове диригування”: моделювати виконавські техніки та загальні методи диригування, формувати навички вокально-хорової роботи, оволодіти засобами спілкування з хором; вивчення, засвоєння відповідного репертуару на подальше його концертне (аудиторне) виконання, втілення емоційно-образної драматургії, передача емоційно-смыслового змісту, створення системи та визначення етапів роботи над твором, організація самостійної роботи;

- “Хоровий клас”: знати біографічні дані про авторів музики, текст, епоху, в яку вони жили, зміст твору, його ідею; музично-теоретичний, вокально-хоровий, виконавський аналіз; володіти видами диригентських жестів, засвоїти технології хорової практики, роботу з партіями, проведення репетицій та організація концертної діяльності; специфіка роботи над духовними творами.

На підставі проведеного теоретичного аналізу документації можна зробити висновок, що значна кількість студентів з ряду причин, на наш погляд, позбавлена можливості отримувати систематизовані знання та навички з пізнання, сприймання, розуміння й виконання творів сакрального музичного мистецтва.

Однією з найважливіших вимог до педагогічного експерименту є визначення критерію тієї властивості, на визначення якої спрямоване дослідження. Як відомо, критерій є ознакою, на основі якої проводиться оцінка або класифікація явища. Критерій є мірилом оцінки, судження; необхідною та достатньою умовою вияву або існування явища чи процесу. Розгляд будь-якої досліджуваної величини повинен містити не тільки її ознаки, а й критерії, які проявляють визначеність тієї чи іншої ознаки в досліджуваному процесі або явищі [1, с. 43].

У межах нашого дослідження ми розуміємо критерії як ознаки, на основі яких проводиться класифікація змін, що відбуваються в процесі формування педагогічної культури майбутніх учителів засобами духовної музики й оцінка цих змін. Показником вважається характеристика певного аспекту критерію, які співвідносяться між собою як ціле та часткове. За проявом показників можна стверджувати про підготовленість студентів-музикантів до професійної діяльності взагалі.

Для виявлення ефективності формування педагогічної культури студентів-музикантів вищих педагогічних навчальних закладів на основі інтеграції досліджень філософів, істориків, педагогів, психологів

Л. Арчажнікової, І. Багаєвої, Е. Баллера, Л. Воротняк, С. Грозан, В. Гриньової, С. Іващенко, В. Орлова, О. Отич, Т. Рейзенкінд, Н. Сегеди, Т. Ткаченко, М. Фалько, С. Федорищевої, К. Щедролосоєвої та ін. щодо проблеми педагогічної культури та виміру її сформованості в студентів нами розроблено систему критеріїв оцінки сформованості педагогічної культури майбутнього вчителя музики.

Для характеристики рівнів педагогічної культури майбутніх учителів музики нами виділено чотири критерії: *емоційно-мотиваційний, когнітивно-аксіологічний, морально-світоглядний, діяльнісно-творчий*.

Оскільки всі критерії педагогічної культури майбутнього вчителя тісно взаємопов'язані, ми зробили висновок про те, що повністю розкритися вони можуть лише в контексті цілісної характеристики фахівця. При цьому цілісність таких критеріїв відбувається у взаємозв'язку духовного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва, сформованості педагогічних знань, умінь і навичок, педагогічних здібностей, потреби в педагогічній діяльності, розвиненості індивідуальних норм поведінки та творчої, емоційної активності.

Такий підхід слугував основою для визначення показників. Так, *показниками емоційно-мотиваційного критерію* виступають: розвиненість у студентів позитивної мотивації до змісту навчання, педагогічної діяльності, установки на підвищення рівня культури засобами духовної музики; потреба у гармонізації власної емоційної сфери при спілкуванні з духовною музикою, бажання навчити себе й учнів керувати своїми емоціями; сформованість внутрішньої потреби до самостійного набуття знань у сфері духовної музики та їх застосування для творчого перетворення дійсності.

Показниками когнітивно-аксіологічного критерію виступають: *системність знань про культуру людства, її складові та роль у професійній підготовці вчителя; розуміння художньо-естетичного змісту духовної музики та наявність особистісних оцінних ставлень до нього; знання про методику та практику використання культуротворчого потенціалу української духовної музики в школі.*

Показниками морально-світоглядного критерію в межах нашого дослідження виступають: розвиненість професійно-значущих особистісних якостей майбутнього учителя засобами спілкування з духовною музикою; сформованість художньо-ціннісним світом духовної музики гуманістичної педагогічної позиції; орієнтація особистості до морального вдосконалення, моральної свідомості, духовного підйому.

Показниками діяльнісно-творчого критерію формування педагогічної культури майбутніх учителів засобами духовної музики виступають: розвиненість педагогічних здібностей (творчих, перцептивних, організаційних) засобами духовної музики; оволодіння спеціальними умінями й навичками у сфері духовної музики (виконавськими, репертуарними); розвиненість музично-педагогічної творчості, оригінальність розв'язання творчих завдань у сфері оволодіння духовною музикою.

Відповідно до наявності критеріїв педагогічної культури майбутніх учителів ми виокремили чотири рівні її сформованості засобами духовної музики.

I рівень – початковий, характерний для студентів-музикантів, які мають початкові показники за більшістю критеріїв та показників педагогічної культури.

II рівень – ресурсний, характеризує студентів з позитивно-пасивним ставленням до майбутньої педагогічної діяльності та процесу фахової підготовки в університеті.

III рівень – імітаційний, характерний для майбутніх викладачів музичного мистецтва, які виявили позитивний інтерес до обраної професії та процесу формування педагогічної культури в університеті засобами духовної музики.

IV рівень – трансформаційний, притаманний майбутнім учителям музичного мистецтва, у яких сформувалася педагогічна культура.

Розроблені нами компоненти, критерії, показники та рівні сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики було покладено в основу третього та четвертого етапу констатувального експерименту.

Третім етапом констатувального експерименту був аналіз стану розвитку культуропедагогічної основи професійної діяльності вчителів музики загальноосвітніх навчальних закладів. З метою виявлення використання культуропедагогічного потенціалу духовної музики в школі проводилось анкетування, тестування, бесіди та опитування учителів музики, слухачів курсів підвищення кваліфікації та учнів 5–8 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Результати проведеного третього етапу констатувального експерименту показали, що вчителі музичного мистецтва мають недостатній рівень педагогічної культури для навчання і виховання учнів засобами духовної музики, зокрема до формування в них культури особистості. Вважаємо позитивним, що вони усвідомлюють значення навчання та виховання засобами духовної музичної спадщини на уроках музичного мистецтва, але є багато факторів, які заважають педагогічній та методичній організації цього процесу. Учителі-практики відчують труднощі, пов'язані передусім з недостатнім рівнем сформованості їхньої педагогічної культури під час навчання у вищих навчальних закладах.

У ході четвертого етапу констатувального експерименту було діагностовано рівні сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами сакральних музичних творів, результати якого відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати педагогічної діагностики рівнів сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики на констатувальному етапі експерименту

Критерії сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва	Рівні сформованості, %								
	початковий		ресурсний		імітаційний		трансформаційний		
		%	кільк.	%	кільк.	%	кільк.	%	кільк.
Емоційно-мотиваційний	Ж	20,12	35	26, 22	46	42,64	75	11,02	19
	Б	20,24	36	24, 62	44	41,42	73	13,72	24
Когнітивно-аксіологічний	Ж	20,61	36	31, 32	55	38,92	68	9,15	16

	ЕГ	20,52	36	31,22	56	39,72	70	8,54	15
Морально-світоглядний	КГ	19,43	34	32,02	56	39,42	69	9,13	16
	ЕГ	19,78	35	32,20	57	39,55	70	8,47	15
Діяльнісно-творчий	КГ	22,29	39	30,29	53	37,14	65	10,28	18
	ЕГ	21,47	38	28,25	50	41,24	73	9,04	16
Загальна сформованість	КГ	20,61	36	29,96	51	39,54	70	9,89	17
	ЕГ	20,50	36	29,07	52	40,48	71	9,94	18

Висновки. Отже, результати констатувального експерименту демонструють домінантність початкового і ресурсного рівнів сформованості педагогічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами духовної музики за визначеними критеріями у КГ та ЕГ: за емоційно-мотиваційним (20,12%, 20,24% та 26,22%, 24,62% відповідно), когнітивно-аксіологічним (20,61%, 20,52% та 31,22%, 31,22% відповідно), морально-світоглядним (19,43%, 19,78% та 32,02%, 32,20% відповідно), діяльнісно-творчим (22,29%, 21,47% та 30,29%, 28,25% відповідно), що сумарно дало 20,6 % та 29,5 % відповідно. Це підтвердило неналежний стан підготовки студентів-музикантів у ВНЗ до культуропедагогічної діяльності та зумовило необхідність пошуку шляхів її удосконалення.

Перспектива подальших пошуків у напрямку дослідження є проведення формувального експерименту, спрямованого на реалізацію авторської методики формування педагогічної культури майбутніх учителів засобами духовної музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
2. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра. Видання офіційне /Міністерство освіти і науки. – К., 2014. – 29 с.
3. Мішедченко В. В. Формування музично-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів і музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 "Теорія та методика навчання музики і музичного виховання" / Мішедченко Валентина Василівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 19 с.
4. Ткаченко Т. В. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя музики : автореф. дис... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Т. В. Ткаченко; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2000. – 22 с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2018